

Tjaša Jakop

dr., višja znanstvena sodelavka, ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, Novi trg 2, SI-1000 Ljubljana
E-pošta: tjasa.jakop@zrc-sazu.si
ORCID: 0000-0002-1299-4431

Opis govora vasi Jelšane

IZVLEČEK

V prispevku je predstavljen krajevni govor Jelšan. Govor dialektologi uvrščamo v notranjsko narečje primorske narečne skupine, ki je po izvoru dolensko narečje, prekrito z mlajšimi primorskimi pojavi. Podrobneje je obravnavano glasoslovje govora, izpostavljene pa so tudi njegove oblikoslovne posebnosti ter besedje, značilno za to obmejno območje.

KLJUČNE BESEDE

Jelšane, slovenska dialektologija, jezikovni stik, primorska narečna skupina, notranjsko narečje, narečno glasoslovje, narečno oblikoslovje in narečna leksika

ABSTRACT

THE LOCAL DIALECT OF THE VILLAGE OF JELŠANE

The article presents the local dialect of Jelšane. Classified as an Inner Carniolan (Notranjska) dialect belonging to the Littoral (Primorska) dialect group, it evolved from the Lower Carniolan (Dolenska) dialect, taking on more recent Littoral features. The contribution provides a detailed presentation of the dialect in terms of its phonology as well as morphological peculiarities and vocabulary, typical of this border area.

KEY WORDS

Slovenian dialectology, language contact, Littoral (Primorska) dialect group, Inner Carniolan (Notranjska) dialect, dialect phonology, dialect morphology, and dialect lexis

Predstavitev krajevnega govora Jelšan

Jelšane so notranjska vas v občini Ilirska Bistrica, ob regionalni cesti Ilirska Bistrica–Rupa, na meji s Hrvaško. Krajevno ime Jelšane, ki je množinsko ime za prebivalce kraja *Jelša ali *Jelše, je izpeljano iz nekdanjega krajevnega imena *Jelša ali *Jelše, to pa iz občnega imena *jelša* »drevo *Alnus glutinosa incana*«; prvotno pomeni torej »prebivalce kraja Jelša ali Jelše«. ¹ Domačini za kraj uporabljajo narečno poimenovanje *Ju'ša:ne*, prebivalci se imenujejo *Ju'si:əuci*, govorijo pa *po ju'si:əusku*.

Krajevni govor Jelšan spada v notranjsko narečje, ki ga uvrščamo v primorsko narečno skupino. ² Notranjsko narečje je po izvoru dolensko narečje, ki je prekrito z mlajšimi primorskimi pojavi, tako da spada danes po slušnem vtisu in novjših razvojih k primorski narečni skupini. ³ Govori se v srednji in zgornji Vipavski dolini (od Ajdovščine, Postojne do Ilirske Bistrice, Divače pa vse do Opčin in Trsta). Govor Jelšan je najjužnejši notranjski govor in meji na čakavsko čiško narečje. Narečno gradivo za Jelšane je avtorica prispevka zbrala v letih 2011–2016. Zbiranje gradiva je potekalo z metodo snemanja preko govornjenih besedil in z metodo terenske ankete

Narečje ohranjajo tudi mlajše generacije: Katja Bubnič (roj. 1986), ustvarjalka nakita iz naravnih materialov in poldragih kamnov ter voditeljica ustvarjalnih makrame delavnic in delavnic plesa, na domačem travniku (foto: Katja Bubnič, maj 2023).

po vprašalnici za *Slovenski lingvistični atlas* (SLA). Glavna informatorja sta bila domačina Miran Udovič (roj. 1942 v Jelšanah) in Katja Bubnič (roj. 1986 v Postojni).

Slovenski lingvistični atlas (SLA) je eno temeljnih del slovenske dialektologije. Danes je v SLA zajetih 417 krajevnih govorov (od tega 337 v Sloveniji, 28 v Italiji, 39 v Avstriji, 2 na Madžarskem in 7 na Hrvaškem); v mreži teh točk oziroma krajevnih govorov imajo Jelšane številko 156 (tj. T156). Sosednje govore je med letoma 1952 in 1958 zapisal in popisal Tine Logar: Podgrad (T153), Trnovo pri Ilirski Bistrici (T155) in Podgraje (T157), leta 1959 pa Jakob Rigler: Hrušica (T152) in Sabonje (T154). V članku bodo predstavljene vse ravnine govora: podrobneje bodo podane glasoslovne in oblikoslovne značilnosti govora, na koncu pa še nekaj leksikalnih posebnosti ter krajše narečno besedilo.

Glasoslovje govora

Govor pozna le jakostno naglaševanje; tonemska nasprotja so odpravljena. Tudi kolikostna nasprotja so zaradi podaljšanja kratkih naglašanih samoglasnikov v zadnjem ali edinem zlogu odpravljena in nadomeščena s kakovostnimi: naglašeni samoglasniki so lahko samo dolgi; kratki so le nenaglašeni.

Samoglasniki

Samoglasniški sistem dolgih naglašanih samoglasnikov je enoglasniško-dvoglasniški; sestavlja ga 5 dvoglasnikov (*i:ə, e:ɨ, j̥e:/i̯ä:, uo:/u̯a:, u:ə*) in 6 enoglasnikov (*i, e, ə, a, o* in *u*).

Prikaz izvora dolgih naglašanih samoglasnikov: ⁴

- i:** ← stalno dolgi *i in kratko akutirani **i̇*- v nezadnjem besednem zlogu (*k'ri:š, 'li:ce, 'si:n, s'tri:c, s'tri:na, 'xi:ša, ku'ri:tu, ug'ni:šće, stra'ni:šće, 'ši:lu, 'ži:la, ž'li:ca, 'si:va*)
 ← včasih *i po mlajšem umiku naglasa (*'i:ma, je 'ži:viu*)
 ← v prevzetih besedah (*bu'ti:ga* 'trgovina', *fa'mi:lija, ku'si:n* 'blazina', *ošta'ri:ja* 'gostilna')
- i:ə** ← stalno dolgi *ē in kratko akutirani **ē̇*- v nezadnjem besednem zlogu (*'li:ət 'led, 'pi:əč, sər'ci:ə, u'si:əsu* 'uho', *'ži:ənska*)
 ← stalno dolgi nosni **ē̄* in kratko akutirani **ē̇̄*- v nezadnjem besednem zlogu (*i'mi:ə, 'pi:ət 'pet, 'ri:əp, sər'si:ən, 'ši:əst* 'šest'; *g'ri:əm, t'ri:əsem, 'vi:əžem; 'di:ətela, s'ri:əča, nes'ri:əča, smo se s'ri:əčali*)
 ← v prevzetih besedah (*fər'mi:ənta* 'koruza')
- j̥e:/i̯ä:** ← umično naglašeni in novoakutirani **ē̇*- (*'čj̥ä:lu, 'rj̥ä:bra* (I mn.); *'šj̥e:stra, 'tj̥e:ta, 'žj̥ä:na; je 'nj̥e:sla, 'tj̥e:be*)

¹ Snoj, *Slovenski etimološki slovar*, str. 176.

² Logar in Rigler, *Karta slovenskih narečij*.

³ Logar, *Slovenska narečja*, str. 124–125.

⁴ Po Jakop, *Govor vasi Jelšane*, str. 140–142, z dodanim gradivom iz 2016.

- ← stalno dolgi nosni *ē ('*piä:ta*, *ub de'vjä:tix*; '*mje:xku*, '*tje:ški*; '*žje:t* 'žeti')
- ← nosni *ē- v zadnjem/edinem besednem zlogu ('*ziä:t*)
- ← včasih iz *a ('*dje:leč*)
- ← v prevzetih besedah ('*lu'tje:rna*)
- e:ī** ← stalno dolgi jat *ē in kratko akutirani jat *ē- v nezadnjem besednem zlogu ('*b're:iskva*, '*č're:ivu*, '*k'le:išče*, '*d've:ī*, '*le:īp*, '*s'le:īp*; '*le:īpu*; '*ne:īma* (3. os. ed.); '*ce:īsta*, '*de:īkla*, '*ku'le:īnu*, '*le:īta* (R ed. s. sp.), '*p'le:īve*, '*s't're:īxa*, '*te:īme*, '*t're:ībux*; '*ž'le:īzna*; na '*s're:īdi*; '*de:īlale*)
- e:** ← včasih *i v zadnjem/edinem besednem zlogu ('*ne:č* 'nič', '*re:t* 'rit')
- ← včasih nosni *ē po poznem umiku naglasa s končnega kratkega zloga ('*je:zik*)
- ← **e**, ki je prišel pod naglas po mlajšem umiku naglasa ('*se:nce*)
- ← v prevzetih besedah ('*je:bra* 'vročina', '*ke:tina* 'veriga', '*kant're:ga* 'stol')
- a:** ← stalno dolgi *ā in kratko akutirani *ā- v nezadnjem besednem zlogu ('*b'ra:da*, '*gospo'da:r*, '*ja:buka* (I mn., I dv.), '*la:s*, '*v'ra:t*, '*v'ra:ta*; '*b'ra:ta* (R ed.), '*k'ra:va*, '*ma:ma*; '*s'ta:ra*, '*zd'ra:va*)
- ← **-ā* v zadnjem/edinem besednem zlogu ('*b'ra:t*)
- ← stalno dolgi *ā in kratko akutirani *ā- v nezadnjem besednem zlogu ('*da:n*, '*la:n*, '*ma:x*, '*va:s*; '*bu'la:n*; '*ma:ša*, '*ta:šča*)
- ← včasih *a po umiku naglasa ('*za:čnen* 'začnem', '*za'mai:šen*, '*za:vas* 'za vas')
- ← v prevzetih besedah ('*ca'va:te* 'copati', '*ča:ča* 'oče', '*fra:jar* 'njen fant' in '*fra:jarica* 'njegovu dekle', '*štra'ma:c* ali '*štar'tarc* 'blazina, na kateri se leži', '*va:jkušnica* 'prevleka za blazino', '*zer'ma:n* 'bratranec' in '*zer'ma:na* 'sestrična', '*ž'la:xta*; '*s'ku:ru* 'temno'; je '*pa'sa:lo* 'je šlo mimo, skozi, čez')
- o:** ← *o iz knjižnega jezika ali v prevzetih besedah ('*o:špice*, '*o:čim*, '*ner'vo:zæn*; '*fa'čo:u* 'ruta', '*ka'po:t* 'plašč', '*no:no*, '*no:na*; '*b'jo:ndast*, '*čo:raū* (slabšalno 'slep'), '*ro:šast* 'rdec')
- ← včasih **a** v položaju pred **-u** ('*zd'ro:u*)
- uo:ūa:** ← umično naglašeni in novoakutirani *ū- ('*č'lua:vik*, '*gua:ra*, '*kuo:sa*, '*ku:za*, '*nuo:ga*, '*nua:xæt* 'noht', '*ua:ræx*, '*ua:sa*, '*uo:da/ua:da*)
- ← **o** po mlajšem umiku naglasa ('*ua:ku* 'oko', '*ua:træk* 'otrok'; '*kuo:sit*, '*luo:vit*, '*uo:pren* 'odprem')
- ← *ō ('*s'nuo:p*, '*uo:na*, '*duo:li*, '*puo:li* (nov.) ali '*puo:tle* (star.))
- ← stalno dolgi nosni *ō ('*ruo:ka*, '*mu:aka*)
- ← v prevzetih besedah ('*bu'tuo:n* 'gumb')
- u:ə** ← stalno dolgi nosni *ō in *ū- ('*k'ru:æx* 'krog', '*mu:əš*, '*pu:ət*, '*ru:aka* (nov.), '*t'ru:əbæc* (slabšalno 'usta'), '*zu:əp*; '*gu:əba*, '*tu:əča*, '*nu:ətri*)
- ← umično naglašeni in novoakutirani *ū- ('*ku:əža* 'koža, usnje', '*nu:əga* (nov.), '*nu:əsi*)
- ← v prevzetih besedah ('*kan'tu:æn* 'vogal')
- u:** ← stalno dolgi *ū in kratko akutirani *ū- v nezadnjem besednem zlogu ('*k'lu:č*, '*ku:ga*, '*me'xu:r*, '*p'lu:ča*, '*u:sta*, '*u:stnica*, '*g'lu:x*, '*su:x*, '*ta d'ru:gi*; '*ju:tru*, '*k'lu:ka*, '*k'ru:xa* (R ed.); '*ču:dæn*)
- ← *ū v zadnjem/edinem besednem zlogu ('*ju:x* 'jug', '*k'ru:x*, '*u'nu:k*)
- ← stalno dolgi *ō ('*g'nu:j* 'gnoj', '*ku'ku:ša* 'kokoš', '*ku:st* 'kost', '*lu:pa* 'lopa', '*mu:rje*, '*mu:st*, '*ne'bu:*, '*nu:č*, '*nu:s*, '*nu:žič* 'nož', '*se'nu:*, '*šu:la* 'šola', '*s'tu:* 'sto', '*vu:s*; '*mu:j*, '*le'pu:*, '*nu:tær*, '*s'ku:zi*, '*p'ru:ti*, '*tu:*, je '*b'lu:*)
- ← **al** ← zlogotvorna *l in **l̥*- ('*pu:s* 'polž', '*su:za*, '*(v)u:k*; '*du:go* -a, '*pu:na*)
- ← včasih ***u** po mlajšem umiku naglasa (lahko tudi po naglasni analogiji) ('*su:šit*, je '*u'čū*, so '*ku:pili*)
- ← v prevzetih besedah ('*mu:læc* 'fant' in '*mu:la* 'dekle', '*pu:nä* 'pest', '*šu:štar* 'čevljar')
- ə:** ← **-ə* v zadnjem/edinem besednem zlogu ('*də:s*, '*pə:s*)
- ← **ə** po mlajšem umiku naglasa s končnega zloga ('*kə:de* 'kdaj', '*lə:xku* 'lahko', '*pə:rdit* 'prdeti', '*s'mə:rdit* 'smrdeti')
- ← včasih naglašeni **a** ali **ə** v nezadnjem zlogu ('*kə:meñe*, '*kə:mær* 'kamor', '*kə:sno* 'pozno, kasneje', '*s'tə:za*)
- ← včasih kratki naglašeni **a** v zadnjem/edinem besednem zlogu ('*bə:t* 'kladivo')
- ← različni reducirani samoglasniki, ki so prišli pod naglas po umiku naglasa s končnega kratkega zloga ('*pə:ršu* 'prišel', od '*d'rə:gdī* 'tujec (od drugod)')
- + **ər** ← zlogotvorna **r̥* in **r̥̄*- ('*bə:rke*, '*gə:rlu*, '*əbə:rvi*, '*pə:rsi*, '*pə:rst*, '*s'mə:rt*; '*čə:rni* (I mn.), '*gə:rbast*, je '*u'mə:ru*, se je '*və:rniū*)

Samoglasniški sistem kratkih nenaglašanih samoglasnikov sestavlja 6 samoglasnikov: *i*, *ə*, *e*, *a*, *o* in *u*. Nenaglašeni *o* prehaja v *u* v položaju pred naglasom ('*ku'ku:ša* 'kokoš', '*ku'le:īnu*, '*ku'pī:tu*, '*pu'tu:ki* (I ed.), '*gnu'ja*: (R ed.); '*bu'la:n*; '*u'ku:li*), najpogosteje pa v izglasju ('*čjā:lu*, '*č're:īvu*, '*gə:rlu*, '*ma:slu*, '*rjā:bru*, '*u'šī:əsu*, '*žī:tu*, '*be:īlu*, '*gə:rdu*, '*ja:ku* 'zelo', '*ma:lu*, '*kə:snu* 'pozno', '*pre'də:rtu*, '*u'tə:rjenu*, se je '*je:īlu*, '*m'la:tilu*, '*su'šī:lu*, '*pre'na:šalu*, '*və:rglu*, je '*sfa'le:īlu*). V govoru ni mogoče opaziti moderne vokalne redukcije ali pa je zelo šibka (na primer '*ba:čvica* 'majhen sod', '*b'ri:t'vica*, '*u:stnica*, '*bi'li*, '*ku:pili*, je '*po'za:bila*, '*zas'lu:žili* itd.).

Soglasniki

Pri soglasnikih naletimo na naslednje posebnosti:⁵ Govor pozna mehke soglasnike **ñ**, **l̥** in **č**: '*cu:nä*,

⁵ Po Jakop, *Govor vasi Jelšane*, str. 142–143, z dodanim gradivom iz 2016.

lo'ba:na, 'ka:meña (R ed.), 'ni:va, s'ka:dña (R ed.), s'vi:ña, u'nu:kiña, se 'za:ne; 'di:atela, 'ka:šal, p'lu:ca, pər'ja:tli (I mn.), s'ku:la 'luknja, jama, 'ta:lar 'kročnik', 'za:kla (T mn.); g'lu:x; se pərpe'la; x'ci; 'mər:lić, 'nu:ć 'noć; 'pi:ac, s'ri:aca, 'su:xići 'jabolčni krlji'.

Prehoda *g > γ* – kot je značilno za nekatere pri-morske govore – govor ne pozna (na primer *'gua:ra, 'du:go*), le v izglasju gre končni *-g > -x* (*'ju:x 'jug, k'ru:ax 'krog, p'lu:x* oziroma *p'lə:x* (star.) 'plug', *'ru:ax 'rog; 'du:x 'dolg*); tudi končni *-m > -n* (*'ne:iman, pel'ja:n se, se'di:n, 'vi:di:n, ne z'na:n 'ne vem; 'vuo:lan pa k'ra:van, ži'va:lin* (D mn.); na *'su:xin, na 'va:rnin, 'ta:n*); soglasniška skupina *st > št* (na *štr'uo:ki* 'na ko-ruznem storžu', *oštri:na*); soglasniška skupina *sk > šk* (*šk'ri:na*); soglasniška skupina *šč* je ohranjena (*stra'ni:šće, topo'ri:šće*).

Prvotni soglasniški skupini *tl* in *dl* sta se v opis-nem deležniku asimilirali v *l* (na primer *je 'pa:la, p'rije:la, (s)p'lje:la* '(s)pletla', *se je 'je:ilu*). Pred vzglas-nim *o-* se v govoru pojavi protetični *v-* (na primer *'vo:uca* 'ovca', *'vo:gña* 'ogenj, R ed.'). Prvotni *j* je ohran-jen pred vzglasnim *i-* (*'je:gla* 'igla', *jeg'li:ca* 'iglica'). Govor pozna prilikovanje soglasnikov po zvenečnosti (na primer *pot'ku:va, 'si:azdeset*), ne pozna pa preglasa za palatalnimi soglasniki (na primer *Oš'ta:rjovi*).

Naglas

Naglas ni vezan na določeno mesto v besedi. Naglašeni samoglasniki so samo dolgi, nenaglašeni samoglasniki samo kratki. Govor ne pozna tonem-skega naglaševanja; naglas je jakosten, kolikostna na-sprotja so odpravljena.

Med mlajše narečne premike sodijo samogla-sniki, ki so prišli pod naglas po umiku naglasa s končnega zloga (*'ua:trək* 'otrok', *'ua:ku* 'oko', *'d're:ivu* 'črevo', *'kuo:lu, 'puo:krou* 'pokrovka'; *p'le:ten, 've:sok* 'visok', *za'ma:šen; 'uo:pren* 'odprem', *'za:inen, 'i:ma, j'ə:skat* 'iskat(i)', *'kuo:sit, 'luo:vit, 'pə:rnest* 'prinesti', (*ras*)*'kuo:pat, 'sə:gret* 'segreti', *'su:šit, 'za:spat, 'mə:ncat* 'mencati', *'mə:ncay, je 'də:ržay, je 'je:mu* 'imel', *'pə:stiu* 'pustil', *'ra:unay, 'ži:viu* 'živel', *san se 'u:ču, smo 'ku:pili,*

je po'za:bila, so 'pə:ršli; 'sə:mo 'samo'); tudi predlog po-tegne naglas na predhodni zlog (*'pə:rnas, 'za:vas* itd.).

Oblikoslovje govora

Samostalniki srednjega spola ohranjajo prvotni spol v ednini (*'čä:lu* 'čelo', *'gə:rlu, 'ju:tru, ku'le:inu, 'me:istu, m'le:iku, ne'bu, 'riä:bru, 'šje:dlu, sto'pa:lu, u'š:i:asu* 'uho'; *'li:ce, 'mu:rje* 'morje', *'pu:le* 'polje', *'se:nce, 'te:ime* 'teme'), prav tako v množini (*'li:ca, 'ua:kna, 'riä:bra, sto'pa:la, u'š:i:asa*), v dvojini pa so maskulinizi-rani (na primer *d'va: 'ua:kna*).

Dvojino uporabljajo samo za samostalnike in pridev-nike moškega spola; za samostalnike in pridevni-ke ženskega spola ter za vse glagolske oblike name-sto dvojine uporabljajo množino: *d'va: 'du:bra 'si:na, d'va: oš'ru:ka* toda *d've:i 'du:bre 'tiä:te, d've:i ko'zi:ce; 'mi:dva ži'vi:mo, 'vi:dva ži'vi:ste, smo se poro'ci:li* 'sva se poročila'.

Samostalniki ženskega spola na *-ev* so iz *u-*jevske sklanjatve prešli v *a-*jevsko (oziroma iz 2. ženske skla-njatve v 1. žensko sklanjatev), kar kaže na težnjo po posploševanju *a-*jevskih končnic, na primer *b're:iskva* 'breskev', *b'ri:tva, 'ci:arkva, pot'ku:va* 'podkev'.

Posebnosti pri sklonih: D ed. m. in s. sp. na *-i* (*b'ra:ti, 'ua:kni*); M ed. m. in s. sp. na *-i* (*pər b'ra:ti, na 'njä:bi* 'na nebu', *po 'nu:si, na 'su:nci, na 'və:rxi, u 'və:rtci* 'v vrtcu', *u z'ra:ki*); O ed. *o-*jevske sklanjatve (*-om, -em*) > *-ən* (*səz b'ra:tən, səs st'ri:cən, səs 'gə:rlən, səs v'ra:tən* 'z vratom', *pot ku'le:inən*); R mn. *-ov > -u* (*'ne:ima 'pə:rstu* 'nima prstov'); D mn. *o-*jevske skla-njatve (*-om, -em*) > *-ən* (*b'ra:tən, 'si:nən*); O mn. *o-*jevske sklanjatve (*-i*) > *-mi* (*səz oš'ru:cmi* 'z otroki', *səs u'š:i:əsmi*).

V mn. sam. m. sp. se je namesto nenaglašene končnice *-je* posplošila končnica *-i* (na primer *b'ra:ti, s'va:ti*), naglašena končnica pa je ohranjena (na pri-mer *lud'jə: 'ljudje, las'jə:, zub'jə:*); ne poznajo podalj-ševanja osnove *z -ov-*, značilnega za osrednja narečja (tj. za govore gorenjske, rovtarske in dolenske nareč-ne skupine), na primer *'si:ni, pər 'si:nix, səs 'si:nmi* 's sinovi'.

Sklanjanje samostalnikov moškega spola:

	I	R	D	T	M	O
ed.	'si:n	'si:na	'si:ni	'si:nə ⁶	pər 'si:ni	səs 'si:nən
dv.	'si:na	'si:nu	'si:nən	'si:na	pər 'si:nix	səs 'si:nmi
mn.	'si:ni	'si:nu	'si:nən	'si:ne	pər 'si:nix	səs 'si:nmi

Sklanjanje samostalnikov ženskega spola:

	I	R	D	T	M	O
ed.	k'ra:va	k'ra:ve	k'ra:vi	k'ra:vo	pər k'ra:vi	səs k'ra:vo
dv.=mn.	k'ra:ve	k'ra:u	k'ra:van	k'ra:ve	pər k'ra:vax	səs k'ra:vami

⁶ Samostalniki moškega spola ločijo v T ed. podspol živosti: na primer *'vi:dim si:na* 'vi:dim k'lu:ć.

V pridevniški sklanjatvi imamo v roditelju ednine moškega spola pri priponi *-ēga* refleks *-iga* (na primer *do'le:īn'skiga, ka'ti:ariga, 'ši:ast'i'si:zdesetiga*).

V sedanjiški spregatvi se je (kot pri večini govorov primorske narečne skupine) atematska glagolska spregatev posplošila tudi pri tematskih glagolih; namesto *-ta, -te* imamo *-sta, -ste*: *'de:īlaste, g'li:adaste, g'ri:aste, 'da:ste, 'vi:diste, ži'vi:ste*. Pri glagolih, pri katerih se nedoločnik v knjižnem jeziku končuje na *-sti*, so nekatere nedoločniške oblike nastale analogično po sedanjiški obliki (na primer *'na:jdit*). Uporabljajo tudi predpreteklik, na primer *so b'li: za'č'e:li*. Glagoli na *-uje* imajo končaj *-eva* (*se pribli'že:va* 'približuje se', *so raziš'ke:vali, so se zadər'že:vali, se zmiš'le:va* 'si zmišljuje').

Besedje govora⁷

Od besedja prevladujejo neprevzete besede, nastale v kontinuiranem jezikovnem razvoju, na primer:

brada = *b'rā:da* (< psl. *borda 'brada'),
las = *'la:s* (< psl. **vol'sb* 'las'),
vrat = *v'rā:t* (< psl. *vortb 'vrata'),
vrata = *v'ra:ta* (< *vorta, kolektiv od psl. *vorto 'vrata', kar kaže na prvotno dvodelnost vrat);
čelo = *'čä:lu* (< psl. *čelo 'čelo'),
rebro = *'rjä:bru* (< psl. *rebro 'rebro'),
sestra = *'sja:stra* (< psl. *sestra 'sestra'),
črevo = *'čre:vu* (< psl. *červo 'črevo'),
lemež = *'le:meš* (< psl. *lemežb 'lemež'),
nevesta = *ne've:ista* (< psl. *nevēsta 'nevesta');
ognjišče = *ug'ni:šče* (< *ognišče ← psl. *ogñb 'ogenj'),
rit = *'re:t* (< psl. *ritb 'rit; zadnjica');
roka = *'ru:ka* oziroma *'ru:ka* (nov.) (< psl. *roka 'roka'),
poppek = *'pū:ək* (< *poppek ← psl. *poppek 'poppek');
ujna = *'u:jna* 'ujna; od ujca žena oziroma žena materinega brata' (< *ujbna ← *ujbñb 'ujčev' ← psl. *ujb 'ujec, materin brat'),
usta = *'u:sta* (< psl. *usta 'usta'),
mehur = *me'xu:r* (< *mexuřb ← psl. *mexb 'meh'),
pljuča = *p'lu:ča* (< psl. *pljuča 'pljuča');
žrd = *'žā:rt* (< psl. *žrdb 'drog v plotu'),⁸
smrt = *s'mā:rt* (< psl. *smrtb 'smrt').

Prevzete besede

Zaradi dolgotrajnih jezikovnih in kulturnih slovensko-romanskih in hrvaško-romanskih, torej slovensko-italijanskih in hrvaško-italijanskih stikov med prevzetimi besedami prevladujejo romanizmi, ki

pa jih je v primerjavi z ostalimi primorskimi narečji precej manj, na primer:

faš = *'fa:š* 'butara' (← it. *fascio*, ben. it. *fasso*, furl. *fas* 'snop, sveženj'),
febra = *'fa:bra* 'vročina, mrzlica' (← it. *febbre* 'vročina, vročica, mrzlica'),
frmenta = *fər'mi:ənta* 'koruza' (← furl. *forment* 'koruza'),⁹
kareta = *ka're:ta, ka're:tica* 'ročni voziček z dvema kolesoma' (← ben. it. *carèta* 'ciza'),
karjola = *kar'jo:la* 'samokolnica' (← ben. it. *cariola*, it. *carriola* 'samokolnica'),
korona = *ku'ru:əna* 'travnik' (← istr. it. *corona* 'brežina na terasi med vrstami trt'),¹⁰
kušin = *ku'si:n* 'blazina' (← istr. ben. *cussin* 'blazina, podzglavnik'),
mula = *'mu:la* 'dekle' (← it. *mula* '(nezakonski) otrok'),
mulec = *'mu:ləc* 'fant' (← it. *mulo* '(nezakonski) otrok'),
porton = *par'tu:n* 'vhodna vrata' (← ben. it. *porton*, it. *portone* 'hišna vrata'),
punja = *'pu:ña* 'pest' (← (ben.) it. *pugno* 'pest'),
škalin = *ška'li:ne* 'stopnice' (← (ben.) it. *scala* 'stopnica'),¹¹
šterna = *s'tje:rna* 'vodnjak' (← rom. *čisterna < lat. *ci-sterna* 'podzemni prostor, v katerega se steka kapnica'),
zerman = *zer'ma:n* 'bratranec' (← ben. it. *zerman* 'bratranec'),
zermana = *zer'ma:na* 'sestrična' (← ben. it. *zermana* 'sestrična').

Romanizmi so še: *bu'ti:ga* 'trgovina', *bu'tuo:n* 'gumb', *ca'va:te* 'copati', *fa'čo:u* 'ruta', *kan'tu:ən* 'vogal', *kan'tre:ga* 'stol', *mi'ze:rja* 'katastrofa', *ošta'ri:ja* 'gostilna', *s'tu:ro* 'nepremišljen, zaletav človek', *s'ku:re* 'polkne', *šku'ra:va* 'tema, ko se približuje nevihta', *s'ku:ru* 'temno'; *je pa'sa:lo* 'je šlo mimo, skozi, čez', *vse je na rika'ma:no* 'okrašeno, nakvačano'.

Germanizmi so redkejši:

aks = *'a:ks* ← nem. *Achse* 'os, prema',
cegel = *'če:gu* 'opeka' ← nem. *Ziegel* 'opeka',
ranta = *'ra:nta* 'deska, letva' ← bav. nem. *Rante* 'palič', nem. *Rante* 'letva',
šporget = *s'pa:rget* 'štedilnik' ← nem. *Sparherd* 'štedilnik',
štanga = *s'ta:nga* 'oje' ← nem. *Stange* 'drog',
žlajf, žlajfati = *ž'la:jf* 'zavora', *ž'la:jfat* 'zavirati', ← *slifēn* 'brusiti' (po srvnem. diftongizaciji *i > ei > ai*).¹²

Germanizmi so še: *d'ra:t* 'žica', *'fa:rba* 'barva', *'nu:cat* 'potrebovati' in *'ri:xtat* 'urejati'.

⁷ V gradivu so navedene fonetično poknjžene oblike narečnih leksemov, ki jim sledijo: 1) njihov praslovanski predhodnik ali 2) tujejezični vir. Simbol * pomeni rekonstrukcijo, < 'se je razvilo iz', > 'se je razvilo v', ← 'tvorjeno iz' in 'xxx' pomen (po SLA 2.2: 52–58). Viri: ESSJ, SES, SLA 1.2 2011, SLA 2.2 2016.

⁸ Furlan, *O nastanku*, str. 51–52.

⁹ Pirona et al., *Il Nuovo Pirona*, str. 336.

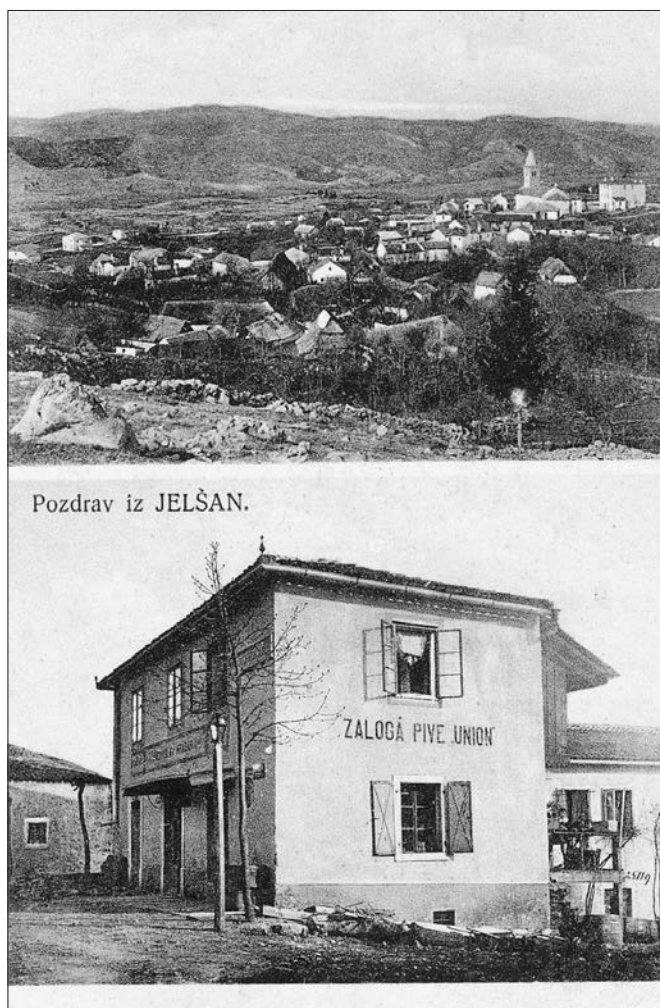
¹⁰ Manzini in Rocchi, *Dizionario storico*, str. 55.

¹¹ Boerio, *Dizionario*, str. 614; Doria, *Grande dizionario*, str. 573.

¹² Bezljaj, *Etimološki slovar slovenskega jezika IV*, str. 461.

Miniatura stola (kant're:ga 'stol') z napisom Jušane na dnu, ki ga je izdelal informator Miran Udovič in ga podaril avtorici prispevka (foto: Tjaša Jakop, avgust 2023).

Razglednica iz Jelšan z gostilno pri Jurčevih; poslana 16. 1. 1917 v Vrbosko na Hvaru. Razglednico brani Marjan Baša iz Dolnjega Zemona (vir: Facebook stran Jelšane – ko so bile nekoč).

V Trnovem pri Ilirski Bistrici imajo za koruzo na primer iz 1952 podatek oziroma besedo *sirk* (*sîrk*), iz 1984 pa *frmenta* (*fə'r'miənta*); za bratranca imamo iz 1952 slovansko poimenovanje (*bratrānc*), toda *kužina* (*kužina*) za sestrično, za leto 1984 pa *strnič* in *strnička* (*s'ta:rnəč* in *stə'ni:čka*). Za jelšansko *štanga* imamo iz 1952 podatek *oje* (*wojē*), iz 1984 pa *šta:nja*. Za štedilnik imamo *šporget* (*š'po:rjərt*) in *žlajf* (*ž'la:jf*) za zavoro. Za jelšanski romanizem *korona* (za travnik) imajo v Trnovem leksem *travnik* (*t'ra:unək*).

Včasih ni jasno, ali gre za prevzem preko germanske ali preko romanske besede, na primer **štuk** = *s'tu:k* 'strop' ← nem. *Stuck* 'zmes drobnega peska, apnenega mleka, mavca za izdelavo štukatur' / it. *stucco* 'zmes drobnega peska, apnenega mleka in mavca'. V Trnovem pri Ilirski Bistrici je v rabi romanizem *šonfit* (*šonfit*) ← furl. *sofit*, it. *soffitto* 'strop'.

Vidni so tudi vplivi sosednjih čakavskih govorov; na primer

bačvica (*ba:čvica*) 'majhen sod', **čača/tata** (*ča:čal/ta:ta*) 'oče', **čizme** (*či:zme*) 'čevlji', **roba** (*ro:ba*) 'perilo', **šuma** (*šu:ma*) 'gozd', **krov** (*k'ro:u*) 'streha' (← hrv. *krov* 'streha', toda tudi *st'rejxa*); **čorav** (*čo:rau*) 'slabš. slep', prid. **puna** (*pu:na*) 'polna', **ja** (*ja:*) 'jaz', **ča** (*ča:*) 'tja, stran', **jako** (*ja:ku*) 'zelo', **več** (*več*) 'že, i'in'; *'xomo se pu:zat* 'pojdimmo se sankat', *'ka: ja: z'na:n* 'kaj jaz vem', *ne z'na:jo* 'ne vedo'. V Trnovem pri Ilirski Bistrici imamo na primer **čizme** (*čižme*), toda **oče** (*ua:če*) in **streha** (*st'rejxa*).

V vasi najdemo tudi zanimiva hišna imena, na primer **Oštirjevi** (*Os'ta:rjovi* ← *ošta'rija* 'gostilna' ← it. *osteria*) ali **Dopo lavore** (*Do:po la'vo:re* 'po delu' ← it. *dopo lavoro*). Pri napovedovanju časa uporabljajo drugačen način od osrednjeslovenskega: namesto *ob pol desetih* rečejo na primer *ub de'vja:tix in 'po:u* (← it. *alle nove e mezzzo*).

Besedilo

Prvi zapis je iz knjige Sabine Pugelj *Vile bile: dolina Reke od Ilirske Bistrice do Zabič in Hrušice*,¹³ drugi zapis pa je po posnetkih za knjigo v fonetično transkripcijo prepisala Tjaša Jakop;¹⁴ informator je bil Miran Udovič (roj. 1942).

Cesta Dolenje – Jelšane

V samih Jušanih je bla pa – mostá dolensjkiga nej bælu. Tan pər Piéki se je šlu, je še – so vidni sledovi cejste, ki je šla počasi duôli proti Jarku, tən na približnu istəmi mejsti, kəmər je must, in se je potem vzdigənlju proti Bernardet guôri, naravnost guôri, stara vas, ki grə guôri. Zgliéda, da je bil ta must narjen takrat, tisoč uósamstu šestišesdesetiga. Prašanje, no – ne bom riéku sigurnu. Ku so to rekonstrukcijo nərdili veliko ceste, je bla velika rekonstrukcija, so ovinke

sekli in so škarpe šiérili i kaj jas znan. In takulé. In v vasi je šla puóť odzguôrej h ciérkvi, nej šla skuzi vas naravnost. V prvotni stanji. Puóťlje, ne znam katiériga leta, so pa nardili v sami vasi naravnost proti pokopališču. Od severa proti jugu, no. Sedanja pa je več triéta variana. Ta, ki grə zdej duôla. Tu je triéta variana, ki grə. In vas se je zmiéram duôli pomikala, vsaka tista, ki je pəršla nova, je šla duôli. Taku.

Miran Udovič, *Jelšane* 2006.

Jušane – Jelšane; Piék – domače ime in gostilna v Dolenjah; Jarək – meja med Dolenjami in Jelšanami

U'sa:mix Ju'ša:nax je b'la: pa – mos'ta: do'le:jnškiga 'ne:j bælu. 'ta:n pər Pi:əki se je š'lu:, je še – so 'vi:dni sle'do:vi 'ce:jste, ki je š'la: po'ča:si 'djo:li proti 'Ja:rku, 'tə:n na prib'ližnu 'i:stəmi 'me:jsti, 'kə:mər je 'mu:st, in se je po'te:m uz'di:gənlju proti Bernardet 'guo:ri, 'pu:ət, na'ra:unost 'guo:ri, s'ta:ra 'pu:ət u 'va:s, ki g'ri:ə 'guo:ri. zg'li:əda, da je 'bi:u 'ta: 'mu:st nar'je:n 'tə:krat, 'ti:soč 'u:əsamstu 'ši:əsti'ši:əzdesetiga. pra'ša:ne, 'no: – ne 'bo:m 'ri:əku si'gu:rnu. ku so 'tu: rekon'stru:kcijo 'nə:rdili ve'li:ku 'ce:jste, je b'la: ve'li:ka rekon'stru:kcija 'tu, so o'vi:njke 'se:kli in so š'karpe 'ši:ərl i 'kaj: 'ja:s z'na:n. in ta'ku:le. in u 'va:si je š'la: 'pu:ət 'guo:re x 'ci:ərkvi, 'ne:j š'la: s'ku:zi 'va:s na'ra:unost. u pər'vo:tni s'ta:nji. 'puo:t'le, ne z'na:n ka'ti:əriga 'le:jta, so pa nar'di:li u 'sa:mi 'va:si na'ra:unost proti pokopa'li:šču. od 'se:vera proti 'ju:gu, 'no: se'da:na pa je več t'ri:əta var'ja:nta. 'ta:, ki g'ri:ə z'dej 'djo:la. 'tu: je t'ri:əta var'ja:nta, ki g'ri:ə. in 'va:s se je z'mi:əram 'djo:li po'mi:kala, u'sa:ka 'ti:sta, ki je pəršla 'no:va, je š'la: 'djo:li. ta:ku.

Zaključek

Jelšanski govor je – kot ostali notranjski govori – nekoč spadal v dolensko narečno skupino (tudi tu se je razvil diftong *e:i*, na primer *č're:jvu*, *ku'le:inu*, *ne've:ista*, *s'le:ip*, *t're:ibux*), a je zaradi okupacije Italije ter posledično močnega stika in vpliva primorskega narečja prevzelo primorsko narečne značilnosti in tako danes spada v primorsko narečno skupino, čeprav ima to narečje v primerjavi z ostalimi v primorski narečni skupini najmanj primorskih značilnosti in najmanj romanizmov.¹⁵

Krajšave in kratice

D = dajalnik, ed = ednina, I = imenovalnik, M = mestnik, m. sp. = moški spol, mn. = množina, nov. = novejšje, O = orodnik, prid. = pridevnik, R = rodilnik, s. sp. = srednji spol, SLA = Slovenski lingvistični

¹³ Pugelj, *Vile bile*, str. 302.

¹⁴ Zahvaljujem se Sabini Pugelj za posredovanje posnetka.

¹⁵ Prispevek je nastal v okviru projekta i-SLA – Interaktivni atlas slovenskih narečij (L6-2628, 1. 9. 2020–31. 8. 2023, ARRS in SAZU, <https://isjfr.zrc-sazu.si/sl/programi-in-projekti/i-sla-interaktivni-atlas-slovenskih-narecij>) in programa Dediščina na obrobjih: novi pogledi na dediščino in identiteto znotraj in onkraj nacionalnega (P5-0408).

atlas, star. = starejše, T = tožilnik, ž. sp. = ženski spol; bav. nem. – bavarsko nemško, ben. – beneško, nem. – nemško, furl. – furlansko, hrv. – hrvaško, istr. – istrsko, it. – italijansko, srvnem. – srednjevisokonemško, psl. – praslovansko.

VIRI IN LITERATURA

- Boerio, Giuseppe: *Dizionario del dialetto veneziano*. Venezia: Giunti editore, 1856.
- Doria, Mario in Noliani, Claudio: *Grande dizionario del dialetto triestino*. Trieste: Il Meridiano, 1987.
- ESSJ = France Bezlaj, *Etimološki slovar slovenskega jezika I: A–J*, Ljubljana: SAZU, Inštitut za slovenski jezik (izd.) – Mladinska knjiga (zal.), 1977 (1976); II: *K–O*, Ljubljana: SAZU, Inštitut za slovenski jezik (izd.) – Mladinska knjiga (zal.), 1982; III: *P–S*, dopolnila in uredila Marko Snoj in Metka Furlan, Ljubljana: SAZU – Znanstvenoraziskovalni center, Inštitut za slovenski jezik, Etimološko-onomastična sekcija (izd.) – Mladinska knjiga (zal.), 1995; IV: *Š–Ž*, avtorji gesel France Bezlaj, Marko Snoj in Metka Furlan, uredila Marko Snoj in Metka Furlan, Ljubljana: SAZU – Znanstvenoraziskovalni center, Inštitut za slovenski jezik, Etimološko-onomastična sekcija (izd.) – Založba ZRC (zal.), 2005; V: *kazala*, izdelala Marko Snoj in Simona Klemenčič, Ljubljana: SAZU – Znanstvenoraziskovalni center, Inštitut za slovenski jezik, Etimološko-onomastična sekcija (izd.) – Založba ZRC (zal.), 2007.
- Furlan, Metka: O nastanku slovenskih parov tipa *žrd*: *žrk*. V: *Globinska moč besede: red. prof. dr. Martini Orožen ob 80-letnici* (ur. Marko Jesenšek). Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, 2011, str. 46–56 (Mednarodna knjižna zbirka Zora, 80).
- Jakop, Tjaša: Govor vasi Jelšane (SLA T156) na skrajnem jugu notranjskega narečja. *Jezikoslovni zapiski* 19, št. 2, 2013, str. 139–147.
- Logar, Tine: *Trnovo pri Ilirski Bistrici (T155): Gradivo po vprašalnicah za SLA* (rokopis), 1952.
- Logar, Tine: *Slovenska narečja*. Ljubljana: Založba Mladinska knjiga, 1993.
- Logar, Tine in Rigler, Jakob: *Karta slovenskih narečij*; priredila Tine Logar in Jakob Rigler na osnovi Ramovševe dialektološke karte slovenskega jezika, novejših raziskav in gradiva Inštituta za slovenski jezik ZRC SAZU; svetovalec za narodno mejo V. Klemenčič; izdelal Geodetski zavod SRS, kartografski oddelek; merilo 1 : 350.000; Ljubljana: DDU Univerzum, 1983 (stenski zemljevid). (S ponatisi.)
- Manzini, Giulio in Rocchi, Luciano: *Dizionario storico fraseologico etimologico del dialetto di Capodistria*. Rovigno: Centro di ricerche storiche Rovigno, 1995.
- Pirih, Alenka: *Govor Trnovega pri Ilirski Bistrici* (diplomska naloga). Ljubljana, 1984.
- Pirona, Giulio Andrea in Carletti, Ercole in Battista Corgnani, Giovanni: *Il Nuovo Pirona: vocabolario friulano, aggiunte e correzioni riordinate da Giovanni Frau*. Udine: Società filologica friulana (1935, 1972, 1996), 2001.
- Pugelj, Sabina: *Vile bîle: dolina Reke od Ilirske Bistrice do Zabič in Hrušice*. Celje: Celjska Mohorjeva družba: Društvo Mohorjeva družba, 2012 (Zbirka Glasovi, knjiga, 41).
- SES = Snoj, Marko: *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana: Modrijan, 2016. Dostopno na portalu Fran.si (<https://fran.si/>).
- SLA 1 = *Slovenski lingvistični atlas 1: človek (telo, bolezní, družina) 1: atlas in 2: komentarji* (ur. Jožica Škofic et al.). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2011 (Jezikovni atlas). Dostopno na portalu Fran.si (<https://fran.si/>).
- SLA 2 = *Slovenski lingvistični atlas 2: kmetija, 1: atlas in 2. komentarji* (ur. Jožica Škofic et al.). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2016 (Jezikovni atlas). Dostopno na portalu Fran.si (<https://fran.si/>).
- Snoj, Marko: *Etimološki slovar slovenskih zemljepisnih imen*. Ljubljana: Založba Modrijan, 2009.

S U M M A R Y

The local dialect of the village of Jelšane

The local dialect of the village of Jelšane is one of the Inner Carniolan dialects that belong to the Littoral dialect group. In the article, it is presented at three different levels: phonological, morphological, and lexical. The dialect only uses pitch accent after it has lost quantitative contrasts. In addition, the dialect has preserved the soft consonants *ć, ĩ, ñ* (e.g., *x'ći*: 'daughter', *'nu:ć* 'night', *s'ri:ćća* 'luck', *p'lu:ća* 'lungs', *'ka:šǎl* 'cough', *s'ku:lǎ* 'hole, pit', *'ta:lǎr* 'plate', *lo'ba:ña* 'skull', *'ni:va* 'field', *s'vi:ña* 'pig'). Whereas neuter nouns keep the original gender in the singular (e.g., *'gǎ:rlu* 'throat, n sg', *'me:ĩstu* 'town, place, n sg', *u'si:ǎsu* 'ear, n sg') and the plural (e.g., *'ua:kna* 'windows, n pl', *u'si:ǎsa* 'ears, n pl'), they are masculinized in the dual (e.g., *d'va: 'uo:kna* 'two windows, m du'). The dual form is only used with masculine nouns and adjectives; with feminine nouns and adjectives as well as all verb forms, the plural is used instead of the dual (e.g., *d've:ĩ 'dua:bre 'tjǎ:te* ('two good aunts, f pl'); *smo se poro'ći:li* ('we (two) got married')). A notable part of its vocabulary consists of borrowings, especially Romanisms (e.g., *butiga* 'shop', *frmenta* 'corn', *kušin* 'pillow', *škaline* 'stairs', *zerman* 'cousin', and *zermana* 'female cousin').